

निर्गुणानपि न द्वेष्टि न रज्यति गुणिष्वपि ।

वित्तमात्रं समालोक्य सा रागं दर्शयेद्बहिः ॥ ६८ ॥

काममङ्गीकृतमपि परिक्षीणधनं नरम् ।

मात्रा निःसारयेद्देषा पुनःसंधानकाङ्क्षया ॥ ६९ ॥

अतिनिपुणा । बहिः कृत्रिमम् । काममत्यर्थमङ्गीकृतं वल्लभत्वेन स्वीकृतम् । मात्रा

नम् । २८-प्रतीति । यस्या अन्त्याक्षरिकेति प्रतीतिः । सा क्रीडार्था वादार्था च । यथो-
क्तम्—‘प्रतिश्लोकं क्रमाद्यत्र संधायाक्षरमन्तिमम् । पठेतां श्लोकमन्योन्यं प्रतिमालेति
सोच्यते ॥’ इति । २९-दुरिति । शब्दतोऽर्थतश्च दुःखेनोच्यत इति दुर्वाचकम् । तस्य
प्रयोगाः क्रीडार्था वादार्थाश्च । ३२-काव्येति । समसनं समस्या । ‘असु क्षेपणे’ ण्यत् ।
‘संज्ञापूर्वको विधिरनित्यः’ इति वृद्धिर्न । तस्याः पूरणम् । तद्यथा मम—‘गीर्वाणगेहेषु
महाशयानां वेशान्तरालेषु च कामुकानाम् । रागाङ्कुरं पञ्चवयस्यमन्दं यत्राच्युतोदारक-
थाप्रसङ्गः ॥’ अत्र तुरीयः पादः समस्या । ३५-तक्षणेति । वर्धकिकर्म । शयनासनाव-
र्धम् । ३८-धात्विति । क्षेत्रवादः । स हि सृष्ट्रस्तररत्नधातूनां पातनशोधनमेलादि-
ज्ञानहेतुरर्थार्थः । ४०-वृक्षेति । रोपणपुष्टिचिकित्सावैज्जिच्यकृतो गृहोद्यानार्थाः । ४३-
उत्सादन इति । मर्दनं द्विविधम्—पादाभ्यां हस्ताभ्यां च । तत्र पादाभ्यां यन्मर्दनं
तदुत्सादनमुच्यते । हस्ताभ्यां यच्छिरोभ्यङ्गकर्म तत्केशमर्दनम् । शेषाङ्गेषु मर्दनं संवाह-
नम् । ४४-अक्षरेति । अक्षराणां मुष्टिरिव मुष्टिका गुप्तिरिति । सा साभासा निराभासा
च । तत्र साभासा अक्षरमुद्रेत्युच्यते । तथा कथनं गूढवस्तुमन्त्रणार्थं ग्रन्थसंक्षेपार्थं च ।
तदुक्तमाचार्यरविगुप्तेन चन्द्रप्रभाविजये—‘गहनप्रसन्नसर्वा कतिपयसूत्रामिमामनन्तमु-
खीम् । अनधीत्याक्षरमुद्रां वादसमुद्रे परिप्लवते ॥’ इति । निराभासा मुद्रेत्युच्यते । तथा
कथनं गोप्यवस्तुमन्त्रणार्थम् । यथोक्तम्—‘मुष्टिः किसलयं चैव च्छटा च त्रिपताकिका ।
पताकाङ्कुशमुद्राश्च मुद्रावर्गेषु सप्तसु ॥ अङ्गुल्यश्चाक्षराण्येषां स्वराश्चाङ्गुलिपर्वसु । संयोगाद-
क्षरं युक्तं भूतमुद्रा प्रकीर्तिता ॥’ इति । ४५-म्लेच्छितेति । यत्साधुशब्दोपनिबद्धमप्यक्ष-
रविन्यासादस्पष्टार्थं तन्म्लेच्छितम् । गूढवस्तुमन्त्रार्थमेतत् । ४९-यत्रेति । सजीवानां
निर्जीवानां यन्त्राणां यानोदकसंग्रामार्थं घटनाशास्त्रम् । ५०-धारणेति । श्रुतस्य ग्रन्थस्य
धारणार्थं शास्त्रम् । ५२-मानसीति । मनसि भवा चिन्ता दृश्यादृश्यमेदविषया ।
५७-छलितकेति । परव्यामोहनाथाः । आकर्षेति । पाशकक्रीडा । भूतविशेषत्वेऽपि पुनर्व-
चनमादरार्थम् । सशृङ्गारत्वाद्दुर्विज्ञेयत्वाद्वा । अक्षहृदयापरिज्ञाने हि नलगुधिष्ठिरयोरपि परा-
जयात् । ६२-वैनेति । स्वपरविनयप्रयोजनादैनयिक्यः आचारशास्त्राणि । एवमितरे अपि ॥

१. काममित्यादि । स्पष्टोऽयमर्थो वात्स्यायनीये वैशिकाधिकरणे—‘सक्तं तु पूर्वोपका-
रिणमप्यल्पफलं व्यलीकेनानुपालयेत् । असारं तु निष्प्रतिपत्तिकमुपायतोऽपवाहयेत् ।
अन्यमवष्टभ्य ।’ इति, ‘वर्तमानं निष्पीडितार्थमुत्सृजन्ती पूर्वसंसृष्टेन सह संदध्यात् । स
चैदवसितार्थो वित्तवान्सानुरागश्च ततः संधेयः ।’ इति च ॥